

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декаан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

06 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Політичні технології у виборчому процесі

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>бакалаврський</u>
галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)
спеціальність	<u>052 Політологія</u> (шифр і назва)
освітня програма	<u>Політичні технології та аналіз політики</u> (шифр і назва)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
факультет	<u>філософський</u>

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету
Протокол № 6 від 16 червня 2023 року

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Авксентьев Антон Александрович – кандидат політичних наук, ст.
викладач кафедри політології

Програму схвалено на засіданні кафедри політології
Протокол № 11 від 15 червня 2023 року

Завідувач кафедри

Олександр ФІСУН

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз
політики»

Гарант освітньо-професійної програми

Тетяна КОМАРОВА

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету
Протокол № 10 від 14 червня 2023 року

Голова методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Політичні технології у виборчому процесі» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики» підготовки бакалавра за спеціальністю 052 – Політологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є освоєння студентами теоретичних знань та практичних навичок щодо існуючого інструментарію сучасних політичних технологій.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- опанування інструментарію політичних технологій;
- знайомство з історичними кейсами використання різних політтехнологій;
- вивчення основних моделей поведінки виборців;
- підвищення компетентності щодо протидії політтехнологіям;
- аналіз найпоширеніших політтехнологій на сучасному українському ринку;
- розуміння алгоритмів застосування політичних технологій.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
20 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
20 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
Не передбачені	Не передбачені
Самостійна робота	
80 год.	108 год.
Індивідуальні завдання	
не передбачено	

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання.

-- знати:

- предметну область професійної діяльності менеджерів електоральних кампаній;
- етичні та правові засади використання політтехнологій;
- основні типи політичних технологій, алгоритми та принципи їх застосування;
- способи протидії різним типам політичних технологій;
- роль і місце політичних технологій в електоральних кампаніях.

-- вміти:

- використовувати інформаційні та комунікаційні політичні технології;
- застосовувати політологічне мислення для розв'язання практичних проблем у політичній сфері;

- аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні;
- застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності;
- виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Стратегія і тактика політико-технологічної кампанії

Стратегія політико-технологічної кампанії – це система взаємопов'язаних політичних технологій, застосування яких повинно призвести до реалізації мети. Базова стратегія складається з такого переліку елементів, як визначення кінцевої мети, цільової аудиторії (об'єкту впливу кампанії), образу суб'єкта, основних тем кампанії, стартових ресурсів, партнерів та конкурентів. Часто стратегія включає в себе SWOT-аналіз – прогностичний аналітичний документ, що складається з 4-х блоків («Strengths», «Weaknesses», «Opportunities», «Threats»). Тактика кампанії деталізує та доповнює стратегію з точки зору конкретного інструментарію (і алгоритмів його застосування). Зазвичай, тактика політико-технологічної кампанії включає в себе медіа-план, а також бюджет кампанії.

Тема 2. Традиційний інструментарій агітаційних політтехнологій

Традиційна структура форм агітації в електоральних кампаніях включає в себе наступні 10 елементів: мережа «польової» агітації «від дверей до дверей», палатки (куби), зустрічі кандидатів із виборцями, «робоколл», відео-ролики, агітація в соціальних мережах, ефіри на телебаченні, зовнішня реклама (білборди, сітілайти, плакати), роздатковий матеріал, робота з медіа. Співвідношення та ефективність різних напрямів агітаційної кампанії багато в чому залежить від типу населеного пункту. Суб'єкти-ініціатори кампанії також визначають баланс напрямів в залежності від наявних ресурсів, цільової аудиторії та можливої протидії з боку опонентів.

Тема 3. Політичні технології в роботі з медіа

Інформування громадян про цілі і заходи політичних кампаній відбувається за допомогою різних типів медіа. Для сучасних українських міст найбільше охоплення мають як «класичні» типи (центральне та місцеве телебачення, агітаційні газети), так і інтернет-ЗМІ та соціальні мережі. Трендом 2020-го року в Україні стала актуалізація telegram-каналів як «першоджерел», новини яких потім ретранслюють інші медіа. Не тільки ЗМІ, а й практично весь Facebook став реакційним щодо Telegram як майданчика для формування порядку денного і «вкидання» чуток. Утім, наразі цей відносно новий інструмент в інформаційних конфліктах, який поки що більше орієнтований на селекторат, ніж на електорат. Більшість політичних каналів – анонімні, хоча деякі своєю тональністю особливо не приховують замовників. У роботі з медіа ініціатори політичних кампаній часто вибудовують структури «лідерів думок», залучаючи їх до лояльного коментування перебігу кампанії і актуального порядку денного. В сучасній Україні майже всі класичні рейтингові медіа є збитковими і утримуються за рахунок фінансово-промислових груп, транслюючи політичну позицію своїх власників.

Тема 4. Маніпуляції політиків у масовій комунікації з виборцями

У політичному дискурсі будь-якої країни значне місце займають маніпуляції. Їх постійно відтворюють самі політики, журналісти, експерти. Об'єктом, на який спрямовані маніпуляції, найчастіше є виборці, поведінку і політичні установки котрих програмується за допомогою спеціальних технік. При цьому маніпуляція – це завжди прихований вплив, адже як тільки вона викривається, то призводить до діаметрально протилежного ефекту. Запорукою успішного маніпулювання в українській публічно-політичній риторичі є не тільки багатий арсенал різних

технік, а й деякі особливості об'єкта. Перш за все, на сьогоднішній день в Україні немає культури критичного мислення, а більшість громадян не в змозі раціонально і системно рефлексувати щодо політики. Самі маніпуляції відрізняються за своїм рівнем, від чого залежить їх ефективність і охоплення. Найбільш типові техніки маніпуляцій та реальні кейси з української політичної практики розглядаються у презентації лекції.

Тема 5. Адмінресурс, фальсифікації та незаконні технології у виборчих кампаніях

Адміністративний ресурс – це неконкурентна можливість використання політичними силами, партіями і кандидатами на виборах їхнього політичного становища або зв'язків з урядовими установами з метою впливу на результати виборів. Яскравим негативним прикладом «адміністративної політизації» місцевих виборів є масове висування від президентської партії освітян та лікарів. Політизація освіти, ймовірно, негативно відображається на якості освітніх послуг, а школи – перетворюються на агітаційні майданчики. Фальсифікації результатів виборів – це незаконне втручання в процес виборів з метою спотворення результатів волевиявлення за рахунок збільшення частки голосів за певного кандидата або зменшення частки голосів «чужого» кандидата, або обох цих способів. Серед найбільш поширених технологій фальсифікацій у сучасній Україні варто зазначити «сітку», «косинку», «каруселі», а також різноманітні способи прямого чи опосередкованого підкупу виборців.

Тема 6. Використання соціологічних досліджень у політичних технологіях

Соціологічні опитування стали для України традиційним елементом супроводу будь-якої передвиборчої кампанії. За даними Київського міжнародного інституту соціології, наприкінці 2020 року 41% українців стверджували, що довіряють результатам опитувань від соціологічних фірм, які вже давно працюють та публікують свої дослідження (21% – не довіряють, інші не визначилися з відповіддю). Разом із тим, по-перше, відрізнити «соціологів, які давно працюють», від інших пересічному виборцю – важко, по-друге, «ветерани» соціологічного ринку, які намагаються зберегти власну монополію, також подекуди демонстрували свою політичну заангажованість (наприклад, через маніпуляції на стадії формулювання питань та варіантів відповідей, а також через стабільне завищення рейтингів тих чи інших політичних суб'єктів, яке ставало очевидним після дня виборів). Ключова відмінність «відкритої соціології» від «закритої» – це наявність програмуючого ефекту. Донесення передвиборчими штабами певних меседжів через посилення на результати відкритих опитувань є типовою агітаційною технологією не лише в Україні. Маючи на меті програмування електорату та селекторату, технологи намагаються нав'язати певні акценти в сприйнятті виборчого процесу – на кшталт, якою є думка більшості, хто є завідомо програшними кандидатами, у кого — позитивна динаміка, а у кого — негативна. Розрахунок полягає в тому, що частині індивідів притаманно змінювати свої погляди під тиском більшості, або ж деяким виборцям важливо не витратити свій голос марно і вони прагнуть обирати лише з-поміж конкурентоздатних альтернатив. Загалом, агітаційна модель програмування за допомогою псевдо-рейтингів складається з наступних складових: (1) опитування-першоджерело -> (2) коментар експерта в FB -> (3) новина в ЗМІ з результатами опитування і коментарем експерта -> (4) масова реклама в FB з посиланнями на новини в ЗМІ.

Тема 7. Технології заангажованої експертизи «лідерами думок»

Інформаційний фон навколо політичних процесів створюється не лише безпосередньо політиками, але й тими, хто публічно аналізує та коментує їхню діяльність. Відповідно, політичні суб'єкти конкурують не лише за вплив на медіа, але й формують навколо себе пули профільних експертів і лідерів думок, які в потрібній тональності коментують актуальний порядок денний. Особливо гостро питання публічної експертизи стає в передвиборчий період, коли штаби «суб'єктів-важковаговиків» формують свої групи підтримки з кола відомих і статусних експертів. Алгоритм прихованої політичної реклами з боку лідерів думок є хоч і подібним, але дещо складнішим за звичайну комерційну рекламу товарів чи послуг. У сучасній «інтернет-комерції» найбільш поширеним є формат, коли особи з великою персональною аудиторією в соціальних мережах починають рекомендувати щось своїм підписникам.

Фактично, ця модель є головним джерелом монетизації такої відносно нової професії як «блогер». Водночас, у політичній рекламі додається ще одна обов'язкова ланка – медіа: допис експерта на його сторінці або озвучена в ефірі думка тиражується сайтами ЗМІ, телеграм-каналами та іншими медіа-ресурсами. Відповідно, експерт стає першоджерелом тези, яка далі «промислово» розповсюджується іншими джерелами. Тому кількість підписників у соціальних мережах безпосередньо експерта тут відходить на другий план у порівнянні з його статусом і цитованістю. З поширенням в Україні числа телевізійних каналів, які спеціалізуються суто на інформаційно-політичному мовленні (тобто, цілодобово обговорюють політику без перерв на фільми, серіали та інший розважальний контент), на всеукраїнському рівні навколо кожної потужної політичної сили сформувалися подібні експертні пули коментаторів. Однак, їхні представники активно залучаються і в локальні політичні кейси, на кшталт позачергових виборів у тому чи іншому регіоні/

Тема 8. Тренди маніпулятивних online-технологій у виборчих кампаніях 2021 року в Україні

У виборчих кампаніях 2021 року в мережі Facebook активно використовувалась маніпулятивна технологія імітації підтримки потенційного кандидата: створювалась сторінка, у постах якої нібито його підтримували, але фактично – контент був спрямований на його дискредитацію. Пости з таких сторінок розповсюджувались на потрібну цільову аудиторію шляхом налаштування таргетованої реклами. Реакція у коментарях під постами виглядає надмірною і має ознаки флейму (цілеспрямовано розпалюваної суперечки, що також є однією з маніпулятивних технологій). Маніпулятивна технологія поширення чуток про можливих кандидатах застосовувалась як на місцевих, так і на всеукраїнських інформ-майданчиках. Чутки – це інформація непідтверджена, але така, що викликає цікавість і активно підхоплюється аудиторією. Часто вона стосується особистого життя потенційного кандидата. Розповсюдження маніпулятивних матеріалів в онлайн-медіа здійснювалося через сайти інтернет-ЗМІ, таргетовану рекламу постів з новостворених сторінок у Facebook, анонімні Telegram-канали.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усь ого	у тому числі					Усь ого	у тому числі				
л		п	л	інд	ср	л		п	лаб	інд	ср	
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Стратегія і тактика політико-технологічної кампанії	15	3	3			9	15	1	1			13
Тема 2. Традиційний інструментарій агітаційних політтехнологій	15	3	3			9	15	1	1			13
Тема 3. Політичні технології в роботі з медіа	15	3	3			9	15	1	1			13
Тема 4. Маніпуляції політиків у масовій комунікації з виборцями	15	3	3			9	15	1	1			13
Тема 5. Адмінресурс, фальсифікації та незаконні технології у виборчих кампаніях	15	2	2			11	15	1	1			13
Тема 6. Використання соціологічних досліджень у політичних технологіях	15	2	2			11	15	1	1			13
Тема 7. Технології заангажованої експертизи «лідерами думок»	15	2	2			11	15					15

Тема 8. Тренди маніпулятивних технологій у виборчих кампаніях 2021 року в Україні	15	2	2			11	15					15
Усього годин	120	20	20			80	120	6	6			108

4. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денне / заочне
1.	Стратегія і тактика політико-технологічної кампанії	3 / 1
2.	Традиційний інструментарій агітаційних політтехнологій	3 / 1
3.	Політичні технології в роботі з медіа	3 / 1
4.	Маніпуляції політиків у масовій комунікації з виборцями	3 / 1
5.	Адмінресурс, фальсифікації та незаконні технології у виборчих кампаніях	2 / 1
6.	Використання соціологічних досліджень у політичних технологіях	2 / 1
7.	Технології заангажованої експертизи «лідерами думок»	2 / 0
8.	Тренди маніпулятивних online-технологій у виборчих кампаніях 2021 року в Україні	2 / 0
	Разом	20 / 6

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
		Кількість годин
1	Розробити проект стратегії політико-технологічної кампанії	9 / 13
2	Провести порівняльний аналіз інструментарію агітаційних політтехнологій різними політичними суб'єктами в обраній електоральній кампанії	9 / 13
3	Зробити контент-аналіз обраних медіа та аргументовано скласти гіпотези щодо їхньої політичної ангажованості	9 / 13
4	Провести факт-чекінг заяв обраного політичного суб'єкта	9 / 13
5	Навести обґрунтовані приклади використання адмінресурсу певним політичним суб'єктом у виборчій кампанії	11 / 13
6	Проаналізувати результати соціологічних досліджень та специфіку їхнього висвітлення в ЗМІ на предмет маніпулятивних технологій	11 / 13
7	Зробити контент-аналіз публічної експертизи на особистих FB-сторінках обраного пулу політологів та «лідерів думок»; скласти гіпотези щодо їхньої політичної заангажованості	11 / 15
8	Зробити контент-аналіз популярних анонімних політичних telegram-каналів; скласти гіпотези щодо їхньої політичної заангажованості	11 / 15
	Разом	80 / 108

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені

7. Методи контролю

Основними критеріями оцінювання поточної успішності студентів є участь у семінарах, самостійна робота над вивченням основних проблем, контрольна робота, захист дослідницьких проектів. Передбачена форма підсумкового контролю – **залік** – визначається робочим планом.

8. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні екзамену

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								К/Р	Разом	Залік	Сума
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8				
6	6	6	6	6	6	6	6	12	60	40	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ та ЗАЛІКОВИХ РОБІТ

40 балів – загальна кількість балів за письмову підсумкову роботу (за кожне питання на вибір викладача 15, 15, 10 або 13,13,14 тощо)

N	Критерії оцінювання екзаменаційної або залікової роботи	Пояснювання
1	Правильності оформлення письмової роботи	Відсутність вказівки номера групи, факультету, нумерації сторінок, відсутність поля, нерозбірливий почерк – до 1-3 % загальної кількості балів
2.	академічна доброчесність, відсутність плагіату.	Має бути виключений варіант списування відповіді з конспектів або мобільних телефонів. При відсутності академічної доброчесності або плагіату викладач має право припинити написання студентом письмової роботи або знизити загальну кількість балів за роботу у два – три рази.
3	Повнота відповідей на кожне питання	Загальний обсяг відповідей на усю екзаменаційну роботу встановлюється на основі порівняння робіт, виконаних на іспиті кращими студентами групи, тобто береться за основу найбільша кількість сторінок. - залежно від об'єму зниження відмітки може бути до 20-30 %.
4	Адекватності відповідей.	У разі відповіді на питання по іншій темі, відповідь не зараховується і бали не нараховуються. Якщо частина відповіді на питання знаходиться в площині іншого питання, викладач може понизити кількість балів на 5-20-50% від заданої кількості балів, залежно від відходу від теми питання.
5	Точність відповідей	Викладач має право понизити кількість балів за відповідь, якщо студент не дотримується канви відповіді, закладеної в питанні. Наприклад, в питанні Поняття політичного лідерства. Політичний стиль - студент нічого не написав про політичний стиль, але відмінно відповів на першу частину питання. (- 15-20% відмітки за питання)
6	Логічності, послідовності матеріалу, що викладається	При відсутності логічності, послідовності матеріалу, що викладається викладач може знизити кількість балів на 10-15% за питання.
7	Наявність грубих неточностей	Наявність грубих неточностей у відповіді Ці неточності вказують на недолік істотних знань з цього питання. - 30-40% від кількості балів за питання
8	Наявність дрібних погрішностей	Наявність дрібних погрішностей при відповіді на питання Наприклад, переплутані дати, неповні визначення і так далі - 3-5 % балів за питання.

9	Наявність подібностей до матеріалу, пропонованому викладачем	Відповіді на питання повинні мати подібність з матеріалу, пропонованого для вивчення викладачем (текстами його лекцій, рекомендованими підручниками, науковими статтями і так далі) Проте відповіді не повинні повторювати ці матеріали буквально
10	Нарахування балів за наявності гарної відповіді на питання	Викладач нараховує бали при відповіді на питання (у рамках загальної кількості балів за кожне питання) при : якісному описі відповіді, розумінні матеріалу, вмінні апелювати до політологічних категорій, вмінні актуалізувати матеріал, показ знання політологічних теорій, аргументованості відповіді, висуненні цілей, гіпотез, новизні відображення змісту, наявності невеликих схем, виділенні "вузлових" моментів, системному відтворенні вивченого матеріалу курсу, що свідчить про високий рівень компетентності студента в матеріалі, що він вивчає

Критерії оцінювання роботи протягом семестру

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконання завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.

6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	зараховано
50-69	зараховано
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

Базова література

1. Богуш Д. 10 секретів політичних кампаній. – URL: <https://www.twirpx.com/file/2477951/> (2017)
2. Денисенко В., Ю. Вишневський Політики не брешуть. 10 законів взаємодії політиків і виборців. – Київ: «Наш формат», 2020. – 296 с.
3. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи / [Городок М., Карташов А., Романенко Є., Стасюк В.], за заг. ред. М. Д. Городка – Київ, 2016. – 264 с.
4. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5.
5. Таран В. Вибори в смартфоні. Практичний посібник. – К.: Брайт Букс, 2021. – 211 с.
6. Чубатенко О. Тенденції розвитку виборчих технологій в Україні в умовах становлення інформаційного суспільства // Вісник НТУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. – 2021, №2(50). – С. 76-80
7. Шарп Дж. Від диктатури до демократії. – URL: https://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf (2013)
8. Шведа Ю. Вибори від А до Я. Настільна книга менеджера виборчої кампанії. – Львів: «Астролябія», 2015. – 384 с.
9. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с.
10. Bergh A., Karna A. Globalization and populism in Europe. / URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-020-00857-8> (2020)

Допоміжна література

1. Авксентьев А. Джеррімендеринг як практика електорального маніпулювання // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна "Питання політології" - Харків, 2015. - №28 - С. 32-36.
2. Авксентьев А. «Ефект ототожнення» в українській електоральній практиці // «Гілея»: науковий вісник. – Київ, 2016. - №7(110). – С. 352-356.
3. Бойко Н. Наскільки відкритими виявилися „відкриті списки”?. URL: <https://voxukraine.org/naskilki-vidkritimi-viyavilis-vidkriti-spiski/> (2020)
4. Добиш М. П. Сучасні тренди електорально-географічних досліджень в світі та розвиток електоральної географії в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/ugj-2018-4-33-40.pdf> (2018)

5. Павленко І. Аналіз результатів виборчої кампанії до місцевих органів влади 25 жовтня 2020 року. Аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/analiz-rezultativ-viborchoi-kampanii-do-miscevikh-organiv-vladi-25> (2020)
6. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку (дослідження Центру Разумкова). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf
7. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: монографія./ Чернівці: Рута, 2007. 472 с.
8. American Citizens and Political Culture. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/97962_2_American_Citizens_and_Political_Culture.pdf (2020)
9. Däubler Thomas. Do more flexible lists increase the take-up of preference voting? Electoral Studies, 2020, Volume №68. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102232>
10. Rokkan S. Citizens Elections Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development. – European Consortium for Political Research Press, 2010. 470 p.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Державний реєстр виборців. <https://www.driv.gov.ua>
2. Закон України «Про вибори народних депутатів України». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
3. Закон України «Про місцеві вибори». <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
4. Електоральна географія 2.0. <https://www.electoralgeography.com/new/ru/>
5. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Офіційний веб-сервер ЦВК. <http://www.cvk.gov.ua/>
7. Офіційний портал Верховної Ради України. <http://www.rada.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.: <https://www.city.kharkov.ua/>
9. Сайт аналітичного центру «Обсерваторія демократії» <http://od.org.ua/>
10. Сайт громадянської мережі «ОПОРА». <https://www.oporaua.org/>
11. Сайт громадської організації «Комітет виборців України»: <http://www.cvu.org.ua/>
12. Сайт громадського руху «ЧЕСНО». <https://www.chesno.org/>
13. Сайт про реформу децентралізації в Україні. <https://decentralization.gov.ua/>

11. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (зокрема, запровадження карантинних обмежень через пандемію)

В умовах дії карантинних обмежень освітній процес в університеті здійснюється за змішаною формою навчання, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття;
- дистанційно на платформі Zoom практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи;
- аудиторно (за затвердженим розкладом занять) можуть проводитися практичні та лекційні заняття у навчальних групах кількістю до 20 осіб з урахуванням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної форми навчання надається можливість скласти підсумковий контроль дистанційно з захистом відповідей у zoom.